

EDITORIÁL

EDITORIAL

This issue focuses on the problem of the interpretation and meta-interpretation of architecture. The prevailing approaches are meta-interpretational, that is those, which do not interpret architectural works themselves but existing interpretations of architectural works. We have chosen various, mostly borderline interpretational positions. Two papers focus on the subject of meta-interpretation concerning non-professional or amateur interpretations, or relations between a non-professional and professional interpretation of architecture with the aim of finding characteristic procedures in both of them and explore the broad scale of interrelations between the interpretation or use and the abuse of a work of architecture. In the two other papers prevail meta-interpretations of both the form analysis and the prevailing reception or "interpretational sediments" of a specific architectural work. The third

Problémom každej interpretácie je, že je darom a súčasne darom danajským. Darom je v tom zmysle, že je pôvodne sprostredkovaním a neskôr aj pochopením. V tomto zmysle je jedným z významných úkonov ľudskej spolupatričnosti: je rozhodnutím poskytnúť svoje myslenie a schopnosti iným a za tento akt sa neočakáva nevyhnutne rovnaká protislužba, ale „len“ ochota prijímať a porozumieť. Je však aj darom danajským, lebo sprostredkovanie bolo podľa nie celkom istých etymológií nielen inter-porto, ale aj inter-pretium, teda obchodnou výmenou a právnym sprostredkovaním meniacim dar na výmennú hodnotu a porozumenie na vyjednávanie. Tu kdesi korení aj dnešné uctievanie interpretácie, či už v podobe posvätnéj kravy, alebo nevyhnutnosti (Siegfried J. Schmidt), ale aj odpor voči nej (Susan Sontag), rozlišovanie medzi sémantickou a kritickou interpretáciou na jednej strane a použitím či zneužitím na strane druhej (Umberto Eco), či v miernejšej forme medzi interpretáciou a nadinterpretáciou alebo medzi hermeneutikou rekonštrukcie a hermeneutikou podozrenia.

Problémom interpretácie je nielen to, že ako ľudský úkon je historicky, spoločensky a kultúrne diferencovaná, ale aj to, že sa z nej ako rôznymi spôsobmi privilegovanej aktivity stala samozrejmá a dokonca čosi osudové v zmysle nemožnosti úniku pred interpretáciou. Michel Foucault v eseji

pair of papers are "meta-interpretations" of interpretational possibilities of writing genres dealing with architecture as well as the procedures of marginalization and the rediscovery of the work of women architects. Finally, the two closing meta-interpretational procedures explore the interpretational methods of an architect and a philosopher: Peter Eisenman's method of close reading and Emmanuel Levinas' phenomenological method. These meta-interpretational methods thus deal with both interpretational methods themselves as well as with borders between interpretation and formulated experience; personal attitude; the judgments based on taste and interpretation and forms of writing on architecture. On the basis of the professional training of the involved meta-interpreters we have categorized their papers into three groups: the historiographical, the theoretical and the philosophical meta-interpretations.

Nietzsche, Marx a Freud jej vystavil túto diagnózu: „Ak je interpretácia nikdy nekončiacou úlohou, je to preto, že nie je čo interpretovať. Neexistuje nič absolútne primárne, čo by sa malo interpretovať, pretože keď je všetko vypovedané a vykonané, pod tým všetkým nie je už nič než interpretácia.“ A to je nielen diagnóza podobná diagnóze permanentnej semiózy, ale niečo oveľa vážnejšie: interpretácia sa v svojej devalvovanej podobe stáva úkonom udeľujúcim bytie a existenciu. Tu kdesi majú pôvod diskusie o kritériách správnej interpretácie, o tom, či je správna jediná interpretácia, alebo viacero interpretácií oproti ich nekontrolovanej mnohosti. Alebo spory medzi interpretačným realizmom a interpretačným kreacionizmom.

Architektúra ako tvorivé koordinovanie prírodných, spoločenských a kultúrnych prostredí prostredníctvom diel poskytujúcich priestor bytvaniu je v našej tradícii mnohonásobne spojená s interpretáciou: architekt sa usiluje porozumieť prostrediam a procesom bytvania a svoje porozumenie stelesňujúco vysvetľuje v architektonických dielach. Toto *ordinatio* je hlavným obsahom predovšetkým tých činností, ktoré Vitruvius zaraďuje pod pojem *decor*, čo treba v zhode s gréckou terminológiou prekladať ako vhodnosť. Architekt sa však usiluje porozumieť aj svojej činnosti, teda architektúre, a preto si interpretuje diela svojich predchodcov a súčasníkov, nad-

väzuje na ne a diskutuje s nimi. To je azda časť úkonov, ktoré Vitruvius opisuje ako *rationatio*. Zvyšnú časť rezervuje na predstavovanie svojho diela objednávateľom a používateľom. To sú dva druhy interpretačných stratégií, ktoré sa zvyčajne na základe gréckeho ekvivalentu *rationatio* nazývajú teóriami: teória vnútri architektúry a teória medzi architektúrou a kultúrou. Tej druhej sa postupne začala venovať sprostredkujúca vrstva vykladačov aj z radov nearchitektov. Veľmi často sa z okruhu interpretácie architektúry vytesňujú architektove interpretácie prostredí a bývania, ako aj jeho interpretácie diel svojich súčasníkov a predchodcov tak vo forme diela dielom, ako aj vo forme textu o diele a za hlavnú doménu interpretácie architektúry sa považuje interpretačné sprostredkovanie architektonických diel verejnosti. Takéto počínanie podporilo chápanie architektúry ako nositeľky významov, v silnej podobe dokonca jazyka a reči. Hoci sa pripomínalo tzv. *dvojité kódovanie* (vnútroarchitektonický a spoločenskokultúrny kód), v interpretácii architektúry prevládli interpretačné hľadania spôsobov, ako architektúra sprostredkúva mimoarchitektonické významy, ako je v katedrále sprostredkovaná mimoarchitektonická predstava napríklad tzv. nového či nebeského Jeruzalema. Architektúra ako takéto mnohovrstevnaté médium interpretačných postupov tak zdedila všetky problémy interpretácie a s ňou súvisiacich tém vyjadrených otázkami: čo je architektúra, ako existuje architektonické dielo. Súčasne je však aj možným ohniskom odporu voči paninterpretacionizmu: architektúra predsa nevzniká len interpretáciou a v procesoch sprostredkovaní, ale vždy tvorivo koordinuje prostredia, v ktorých človek uskutočňuje mnohotvárne procesy bývania. Nie vždy a v každej dobe rezonovala v architektúre myšlienka, že je predovšetkým kultúrnym statkom, a preto sprostredkúva predovšetkým mimoarchitektonické kultúrne významy. Architektúra rôzne typy sprostredkovaní zväčša vyjadruje predovšetkým v svojich materiálnych, tvarových a konceptuálnych vlastnostiach a nie primárne vo vlastnostiach relačných alebo kontextuálnych.

Keď sme sa rozhodli vypísať tému *Interpretácia architektúry*, boli sme si vedomí komplexnosti aj šírky problému. V porovnaní s časopisom *Wolkenkuckucksheim*, ktorý druhé číslo v roku

2008 vydal pod názvom *On Interpretation of Architecture* a rozdelil ho do piatich okruhov: od subjektu interpretácie cez rozdelenie interpretácií, teórie interpretácií, interpretácie interpretácií až po vzťahy medzi analýzou a interpretáciou, sme sa v tomto čísle sústredili na písané interpretácie, ktoré sú uskutočňované mimo procesu tvorby architektonických diel rôznymi subjektmi interpretácie: od laických, novinových a profesionálnych architektonických kritikov cez filozofov, architektov až po teoretikov a historikov architektúry v celej šírke žánrov. Väčšina publikovaných štúdií v čísle je zastúpená metainterpretáciami, teda interpretáciami interpretácií: dve sa týkajú amatérskych interpretácií, respektíve hraníc medzi laickou a profesionálnou interpretáciou, pričom ich autori sú renomovaní českí historici, teoretici a kritici architektúry, ďalšie dve sa zaoberajú vzťahmi medzi analýzou a recepciou v prípade kľúčového diela šesťdesiatych rokov a medzi formovou a textovou analýzou v interpretáciách píšuceho architekta a ich autormi sú zasa slovenskí teoretici architektúry. Jedna metainterpretácia sa týka Levinasovho uvažovania o architektúre a pochádza z pera filozofa. Posledné tri napísali významné slovenské historičky architektúry a slovensko-český historik a kritik architektúry. Aj tu prevažuje interpretácia interpretácie: raz sa týka interpretačných možností žánru interpretácie, inokedy interpretácie interpretačných nánosov konkrétneho architektonického diela a napokon posledný príspevok je na hranici interpretácie v širokom zmysle slova a metainterpretácie, lebo v ňom ide o interpretačné možnosti aktu zviditeľňovania neznámych osobností, tentoraz prvej generácie architektiek na Slovensku.

Keby sme sa chceli pozrieť na to, aké významy má slovné spojenie interpretácia architektúry optikou neskorého Wittgensteina, potom už len prostredníctvom publikovaných štúdií obsiahneme širokú škálu významov od laických či amatérskych interpretácií až po interpretácie historikov aj teoretikov architektúry a filozofov a okrem toho aj interpretácie recepcií a interpretácie interpretácií. Ak by sme sa usilovali uplatniť nejakú logiku triedenia interpretácií, potom by vzhľadom na túto významovú šírku bolo asi najužitočnejším triedenie, ktoré vypracoval Heinrich Lützelner v knihe *Kunsterfahrung und Kunstwissen-haft*. Rozlišuje v nej medzi zaznamenanými skúsenosťami

s umením – a teda aj s architektúrou –, ktoré môžu byť mimovedecké, predvedecké a heteronómne a autonómne vedecké. Medzi mimovedecké skúsenosti by sme mohli zaradiť v našom kontexte amatérske a laické kritiky a posudzovanie diel. Predvedeckými by mohli byť biografické a žánrové interpretácie. Heteronómne vedeckou by bola filozofická interpretácia filozofových úvah o architektúre. Autonómne vedeckými by boli všetky, ktoré využívajú zaužívané metodologické postupy vnútri dejín a teórie architektúry, či už sa zaoberajú recepciou, druhmi analýz a vzťahmi interpretácie a metainterpretácie. Lützelner však nešiel tak ďaleko, že by opisoval rozmanité kríženia a medzistavy, ktoré dosvedčujú vyspelý stupeň problému. Máme na mysli prípady, keď sa amatérskou interpretáciou zaoberá profesionálny historik, alebo keď sa interpretáciami píšuceho architekta prezentujúceho vlastnú metódu

zaoberá teoretik nearchitekt a podobne. Práve tieto interpretačné medzistavy sú hlavným príspevkom tohto čísla. Hybridizácia a medzistavy sú podmienené spoločenskohistorickou situáciou v postkomunistických krajinách, kde sa často ruka v ruke amatérska a profesionálna interpretácia a metainterpretácie zneužívali a menili sa skôr na Ecove použitia.

Takúto diferenciáciu významov z ich použitia v štúdiách a postupov podľa kritérií metodickosti sme uplatnili aj pri zoradení publikovaných textov, hoci sme si dobre vedomí hybridizácie interpretácií a použitia. Dúfame, že nami vybrané typy interpretácií aktualizujú problémy interpretácie architektúry a interpretáciu architektúry otvárajú ako stále aktuálny problém.

MARIAN ZERVAN, MONIKA MITÁŠOVÁ